

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора

Жижко Тетяни Анатоліївни на дисертацію

Курбатова Сергія Володимировича «Феномен університету в контексті глобальних трансформацій», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 - філософія освіти.

Актуальність теми дисертації Курбатова Сергія Володимировича не викликає сумнівів. Проблема університетської освіти утвердилась як центральна проблема філософсько-педагогічного дискурсу практично відразу з появою університетів як особливих науково-освітніх і культурно-просвітницьких закладів. Але сьогодні формує загрозові виклики університетській освіті з боку глобалізаційних процесів. Під впливом глобальних трансформацій університет сам зазнає суттєвих трансформацій, які примушують цю сталу і достатньо консервативну європейську інституцію боротися за своє право на існування, оновлюючи усталений розклад власної життєдіяльності, її часові і просторові параметри. Тому можна цілком погодитись із дисертантом, що «на рівні філософської рефлексії особливо цікаво поглянути на університет крізь призму фундаментальних філософських категорій часу та простору» (с. 1 автореферату).

Такий погляд є особливо затребуваним для осмислення стратегічних цілей, шляхів і механізмів модернізації системи вищої освіти в Україні. Адже ця система перебуває на справжньому, якщо застосовувати термінологію дисертанта, «темпорально-просторовому перехресті», намагаючись переосмислити свої перспективи так, щоб зберегти свою національну ідентичність у глобальному освітньому просторі, зберегти свої найкращі освітні традиції та, водночас, впровадити найкращі світові освітні інновації, як того вимагають виклики сьогодні і майбутнього.

При оцінці теми дисертації Курбатова Сергія Володимировича варто відмітити не тільки її актуальність, але й масштабність дослідницького задуму, втіленого в ній, який цілком відповідає рівню докторської дисертації, а також її філософсько-освітні конотації, які відповідають заявленій спеціальності. Обидва ці моменти знайшли подальшу конкретизацію при визначенні мети дослідження, яка полягає у тому, щоб «концептуально осмислити глобальні трансформації університету крізь призму фундаментальних філософських категорій часу та простору» (с. 9).

Змістовний аналіз ступеня наукової розробленості проблеми, здійснений дисертантом і у контексті обґрунтування актуальності теми дисертації, і у відповідному підрозділі «Вступу», дозволив переконливо показати теоретичну затребуваність даного дослідження і влучно визначити не тільки його мету, а і основні завдання із урахуванням тих аспектів проблеми, які залишились ще недостатньо розробленими.

До таких аспектів Сергій Володимирович цілком правомірно відніс змістовне уточнення місії університету як концентрованого вираження основних форм, методів та напрямів його діяльності; ідентифікацію нових моделей університету, які виникли у процесі глобалізації та інформаційної революції та специфіки їх функціонування в умовах сучасної України, зокрема і через аналіз співвідношення класичної та новітніх моделей університету в контексті просторових і часових параметрів осмислення їх освітньої дійсності; аналіз процесу виникнення та розвитку національних і міжнародних університетських рейтингів у якості інструменту оцінки основних напрямів діяльності вищих навчальних закладів; осмислення впливу університетських рейтингів на основні напрями освітньої політики та розуміння місії сучасного університету; розгляд університету світового класу як комплексної та інноваційної форми елітного вищого навчального закладу в контексті глобального освітнього простору. Структура роботи побудована таким чином, щоб комплексно вирішити усі ці завдання. Цій вимозі відповідає і розроблений та застосований автором інтегративний теоретико-

методологічний підхід, основні складові якого докладно схарактеризовано у підрозділі вступу «Методи дослідження» (с. 5-7 автореферату). При нагоді, бажала би підкреслити, що дисертанту цілком вдалося реалізувати свій дослідницький задум – осмислити феномен університету, його місію і моделі, застосовуючи погляди із минулого (історичну ретроспективу) і із майбутнього (вимоги і виклики майбутнього), із врахуванням глобальної перспективи і локальних (національних) потреб і саме на «перехресті» цих «поглядів», що сходяться у сьогоденні, отримати найбільш плідні наукові результати, що характеризуються новизною.

Крім того, такий підхід надав роботі логічної стрункості та концептуальної цілісності. Цьому також сприяв і докладний, послідовний аналіз широкого кола теоретичних джерел, які безпосередньо стосуються даної проблематики (їх загальна кількість – 695, з них 474 – іноземною мовою). Причому, незважаючи на таку (може занадто велику) кількість джерел, вони органічно вплетені у канву дисертаційного аналізу, що стосується і джерел англійською мовою, велика кількість яких ще не була залучена до вітчизняного філософсько-освітнього дискурсу. Усе це надало теоретичним положенням і висновкам дисертаційного дослідження С.В. Курбатова необхідної обґрунтованості та достовірності, а самій роботі цілісності і завершеності. Отже, є усі підстави твердити, що поставлена у роботі мета досягнута і усі дослідницькі завдання успішно розв'язані. А це дозволяє відмітити достатньо високу фахову підготовку і філософську культуру дисертанта, його здатність до продуктивного наукового пошуку.

Успішна реалізація у дисертації такого складного і масштабного задуму надало їй ідейної насиченості та евристичної плідності. І це стосується як власних ідей автора, так і тих ідей і роздумів, які виникають при знайомстві з дисертацією. Основні результати дисертаційного дослідження С.В. Курбатова мають достатній ступень наукової новизни і у своїй сукупності поглиблюють розуміння особливостей історичного становлення і сучасного стану університету як соціальної інституції, а також,

що особливо важливо, оптимальних шляхів його реформування як в контексті універсальних, так і конкретних українських реалій.

До особливо плідних наукових здобутків дисертанта, що мають ознаки наукової новизни, я б віднесла розкриття концептуального значення виникнення і розв'язання просторово-часових парадоксів у розумінні місії університету на різних історичних етапах функціонування цієї освітньої інституції, що визначали її конкретно-історичну специфіку і майбутню долю, а також уточнення категоріального статусу поняття «університетська місія» як концентрованого виразу основних напрямів, змісту та форм університетської діяльності; обґрунтування специфіки просторово-часової ролі університетських рейтингів, а також можливості їх інтерпретації як інноваційної технології впливу на традиційні соціальні інституції та значення взаємодії національного та глобального при формуванні їх індикаторів; систематизацію основних підходів до розуміння університету світового класу та типових проблем, що виникають при його розбудові, які висвітлено в сучасній англійській літературі; доведення необхідності створення та визначення передумов розбудови університету світового класу в Україні, а також уточнення розуміння співвідношення класичної моделі університету та нових моделей університетської діяльності, з акцентом на характер взаємодії даних моделей в освітньому полі сучасної України. У цілому новизна результатів дисертаційного дослідження С.В. Курбатова дійсно полягає «у концептуальному осмисленні місії університету як культурного феномену і соціальної інституції в динаміці його трансформацій крізь призму фундаментальних філософських категорій часу і простору, яке дозволило виявити і прослідкувати взаємні переходи просторових і часових характеристик місії університету, її універсальних і контекстуальних, глобальних і локальних, часових і позачасових вимірів», як це заявлено у дисертації (с. 12) і авторефераті (с.7).

Щодо основного змісту дисертації, то він розкривається у 5-ти розділах, в кожному з яких послідовно і продуктивно вирішуються наукові

завдання, визначені у «Вступі». Мабуть, немає потреби характеризувати основний зміст структурних підрозділів дисертації. Він достатньо повно висвітлений в авторефераті. Тут при розкритті змісту кожного підрозділу наводяться основні висновки, до яких дійшов дисертант на відповідному етапі дослідження. Відмічу тільки, що у кожному підрозділі дисертант здійснює докладний аналіз стану наукової розробки проблеми, яку він розглядає, артикулюючи при цьому і свою власну дослідницьку позицію.

Загальна висока оцінка дисертаційного дослідження і його результатів не знімає ряду побажань та зауважень, реалізація яких, на мій погляд, поліпшила б сам текст і обґрунтованість тих пропозицій, які виносяться автором для практичного впровадження.

По-перше, багатоаспектність і масштабність дисертаційного дослідження спричинила і деякі вразливі для критики місця в роботі, а саме – відхід в окремих розділах праці від власне філософсько-освітнього аналізу. Найбільш показовим у цьому відношенні є розділ 4, присвячений розгляду історичного становлення та сучасного стану механізмів оцінки якості та ефективності університетської діяльності, зокрема національних та міжнародних університетських рейтингів, а також незалежних агентств, які оцінюють освітні послуги. Тут автор, як мені здається, надмірно захопився описом існуючих рейтингових систем і моделей за рахунок філософського осмислення проблем і суперечностей, що виникають при розробці і застосуванні формалізованих і переважно кількісних індикаторів для оцінки якості освіти. Крім того, доцільно було б більш докладно осмислити не тільки позитивне значення рейтингів як каталізаторів позитивних змін в університетському середовищі, але і їхній потенціал як інструменту, що застосовується у конкурентній боротьбі між університетами не стільки за якість освіти, скільки за додаткові фінансові надходження.

По-друге, як мені здалося, дисертант у цілому здебільшого позитивно оцінює ті нововведення в університетському житті, що тягнуть за собою процеси глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти. Але філософського

обміркування потребують і ризики та можливі негативні наслідки таких нововведень. Дисертант побіжно згадує про «зворотний», негативний бік інтернаціоналізації, зокрема про утвердження в академічному середовищі гегемонії англійської мови, практики академічного франчайзингу, комерціалізацію і комодифікацію вищої освіти, але докладно не обмірковує питання як саме має реагувати університет на ці загрози. В решті решт, наприкінці підрозділу 3.2. дисертант доходить висновку, що «на «просторовому перехресті» університетської місії ми можемо говорити про місію націоналізації, внаслідок якого університет стає провідною інституцією культурного сепаратизму, формування етнічно та, відповідним чином, ідеологічно забарвленого освітнього простору, а також, фактично, головним центром формування дискурсів національної культури. Університет відіграє роль необхідного інструменту становлення національних держав та впливовим фактором їх легітимації. Але глобалізація повертає університету визначальний універсальний вимір, який він мав на етапі свого виникнення за часів Пізнього Середньовіччя. Як наслідок, сутнісною складовою місії університету XXI сторіччя стає інтернаціоналізація, в контексті якої університет виступає фактором інтеграції економічних, політичних та соціальних систем власних країн у світовий контекст та головним ретранслятором глобальних цінностей, підходів та технологій на рівні тієї чи іншої держави» (с.174-175). Мені все ж таки здається, що ці місії не доцільно протиставляти, швидше слід знаходити, розкривати і встановлювати діалектичний взаємозв'язок між ними, осмислюючи загрози, які тягне за собою їх абсолютизація і протиставлення.

По-третє, при розгляді історичного становлення університету як соціальної інституції та культурного феномену в контексті темпоральних і просторових викликів європейської цивілізації дисертант обминув увагою історію виникнення і розвитку університетів на теренах України. Але ця історія є достатньо показовою як у плані можливості узгодження національного і універсального в університетському житті, так і з точки зору

осмислення місії університету у розвитку освіти, науки і культури, як у цілому, так і у нашій країні.

По-четверте, недостатньо представленим є вітчизняний контекст і у підрозділі 5.2., який безпосередньо присвячений осмисленню перспектив побудови університету світового класу в Україні. Тут автор здебільшого зосереджує увагу на аналізі помилок, які трапляються в процесі розбудови університету світового класу. Але такий аналіз доцільно було б доповнити визначенням механізмів та інструментів за допомогою яких Україна могла б уникнути цих помилок, що, у свою чергу, передбачає здійснення більш докладного аналізу наявних проблем, які Україна має вирішити у процесі модернізації своєї системи вищої освіти відповідно до найвищих світових стандартів.

У цілому, наведені зауваження не знижують високого наукового рівня дисертаційного дослідження, яке є самостійним, результативним, цілісним і завершеним. Їх можна сприймати як побажання щодо перспектив його продовження.

Основні наукові положення і висновки дисертації забезпечені необхідною системою аргументації та обґрунтування. Пункти новизни, винесені автором на захист, відбивають головні результати проведеного дослідження. Дисертація і автореферат є результатом самостійної дослідницької роботи автора. Автореферат за своїм змістом ідентично відбиває основні положення дисертації. Основні теоретичні положення і результати дисертаційного дослідження С.В. Курбатова мають важливе теоретичне і практичне значення і, що дуже важливо, можуть стати теоретичним підґрунтям відповідних прикладних розробок та законодавчої діяльності в галузі регулювання і модернізації вітчизняної вищої освіти.

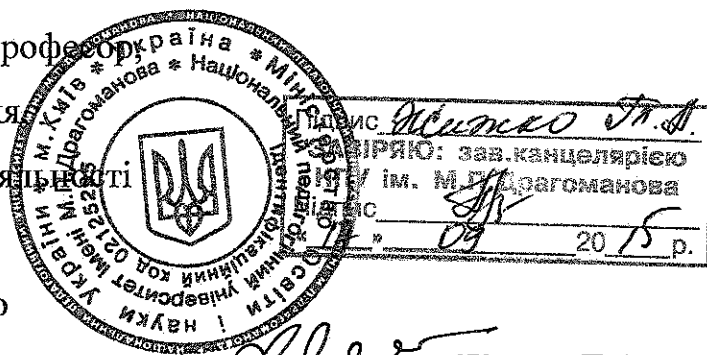
Основні положення і результати дисертаційної роботи було апробовано на чисельних конференціях, форумах і конгресах міжнародного рівня, які відбувалися як в Україні, так і закордоном. Кількість і якість наукових праць,

у яких оприлюднено результати дисертаційного дослідження С.В. Курбатова, відповідають встановленим вимогам до докторських дисертацій.

За змістом та оформленням автореферат і дисертація «Феномен університету в контексті глобальних трансформацій» відповідають вимогам, викладеним у «Положенні про присвоєння наукових ступенів і вченого звання старшого наукового співробітника»; за сутністю проблем і характером їх дослідження робота відповідає паспорту спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Приймаючи все це до уваги, Курбатов Сергій Володимирович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент –

доктор філософських наук, професор
професор кафедри управління
інформаційно-аналітичної діяльністю
та євроінтеграції
Національного педагогічного
університету ім. М.П. Драгоманова

Т. Жижко
Жижко Т.А.

“16” вересня 2015 року